

رسالة محمد

دانشکده الهیات و معارف اسلامی (شهید مطهری)

پایان نامه کارشناسی ارشد
گروه فلسفه و کلام اسلامی

وحی، الهام، کشف در فلسفه و کلام اسلامی

استاد راهنما

آقای دکتر عزیزاننده فیاض صابری

استاد مشاور

آقای دکتر عباس جوارشکیان

نگارش

طاهره تورانی

بهار ۹۰

اظهار نامه

- اینجانب طاهره تورانی دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته الهیات گرایش فلسفه و حکمت اسلامی دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی مشهد نویسنده پایان نامه وحی، الهام، کشف در فلسفه و کلام اسلامی تحت راهنمایی استاد حاج آقا فیاض صابری متعهد می‌شوم:
- تحقیقات در این پایان نامه توسط اینجانب انجام شده است و از صحت و اصالت برخوردار است.
 - در استفاده از نتایج پژوهشهای محققان دیگر به مرجع مورد استفاده استناد شده است.
 - مطالب مندرج در پایان نامه تاکنون توسط خود یا فرد دیگری برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی در هیچ جا ارائه نشده است.
 - کلیه حقوق معنوی این اثر متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد می‌باشد و مقالات مستخرج با نام « دانشگاه فردوسی مشهد » و یا « Ferdowsi University of Mashhad » به چاپ خواهد رسید.
 - حقوق معنوی تمام افرادی که در به دست آمدن نتایج اصلی پایان نامه تأثیرگذار بوده‌اند در مقالات مستخرج از پایان نامه رعایت شده است.
 - در کلیه مراحل انجام این پایان نامه، در مواردی که از موجود زنده (یا بافتنهای آنها) استفاده شده است ضوابط و اصول اخلاقی رعایت شده است.
 - در کلیه مراحل انجام این پایان نامه، در مواردی که به حوزه اطلاعات شخصی افراد دسترسی یافته یا استفاده شده است، اصل رازداری، ضوابط و اصول اخلاق انسانی رعایت شده است.

تاریخ

امضای دانشجو

مالکیت نتایج و حق نشر

- کلیه حقوق معنوی این اثر و محصولات آن (مقالات مستخرج، کتاب، برنامه های رایانه‌ای، نرم افزارها و تجهیزات ساخته شده) متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد می‌باشد. این مطلب باید به نحو مقتضی در تولیدات علمی مربوطه ذکر شود.
- استفاده از اطلاعات و نتایج موجود در رساله/پایان نامه بدون ذکر مرجع مجاز نمی‌باشد.

تقدیم به پدرم

کوهی استوار و حامی من در طول تمام زندگی.

تقدیم به مادرم

سنگ صبوری که الفبای زندگی به من آموخت.

تقدیم به همسرم

که در سایه همیاری و همدلی او به این منظور نائل شدم .

تقدیم به فرزندان دلبندم

آنان که امید بخش جانم هستند و آسایش آنان آرامش من است.

تقدیر و تشکر:

زمانی که عملی به نتیجه هدفمند می‌رسد، احساس خوشایندی وجود انسان را فرا می‌گیرد و بر چنین دستاوردی بر خود می‌بالد و این حقیقت هوی‌دا می‌شود که هیچ عملی بدون راهنمایی و مشورت به سرانجام نخواهد رسید و ناقص و ابتر خواهد ماند و اگر در این مسیر حرکت، راهنمایی و مشورت توسط اساتید مجربی صورت بگردد اهمیت آن دو چندان خواهد شد. راهنمایی‌ای این‌پایان‌نامه توسط استاد جناب آقای حجت الاسلام فیاض صابری صورت گرفته و بر خود لازم می‌دانم که از راهنمایی‌های دلسوزانه آن بزرگوار تقدیر و تشکر را داشته باشم.

پروردگارا چگونگی تقدیر از آنانی که در مسیر علم مرا راهنمایی می‌کنند به من بی‌اموز.

بسمه تعالی .
مشخصات رساله/پایان نامه تحصیلی دانشجویان .
دانشگاه فردوسی مشهد

عنوان رساله/پایان نامه: وحی، الهام، کشف در فلسفه و کلام اسلامی

نام نویسنده: طاهره تورانی

نام استاد(ان) راهنما: آقای دکتر عزیزالله فیاض صابری

نام استاد(ان) مشاور: آقای دکتر عباس جوارشکیان

رشته تحصیلی: فلسفه و کلام اسلامی

گروه:

دانشکده: الهیات و معارف اسلامی

تاریخ دفاع:

تاریخ تصویب:

تعداد صفحات:

دکتری

کارشناسی ارشد

چکیده

از نظر فلاسفه و متکلمین اسلامی وحی، حاصل ارتباط نبی با عوالم برتر از عالم ماده از طریق قوه مخیله و عاقله اوست. این ارتباط اگرچه برای همه‌ی انسان‌ها میسر است، اما نفس نبی به دلیل طهارت و نورانیت ویژه و بخصوص به دلیل برخورداری از قوه حدس، از چنان قابلیت برخورداری است که می‌تواند با مبادی وجودی و مؤثر در عالم ماده (نفوس فلکی، عقل فعال، عقول طولی و عرضی) به سرعت و قوت تمام ارتباط برقرار کرده و از حقایق غیبی و معارف الهیه برای هدایت بشر برخوردار شود. الهام نوعی افاضه‌ی الهی است که بیان‌گر علم لدنی امامان و اولیای الهی است. کشف نیز عبارت است از اطلاع معانی غیبیه و امور حقیقیه، که در ورای حجاب بشری و عالم شهادت واقع است. وحی، الهام و کشف دارای اقسامی هستند و نیز هر کدام دارای علت فاعلی و قابلی می‌باشند. آنچه از طریق وحی، الهام و کشف به دست می‌آوریم از نوع علم حضوری است.

امضای استاد راهنما:

تاریخ:

کلید واژه:

۱. وحی

۲. الهام

۳. کشف

۴. شهود

۵. تصفیه باطن

۶. وسوسه

فهرست مطالب

مقدمه ۱

فصل اول: کلیات

مطلب ۱- حس	۸
قلمرو حس در قرآن	۱۳
ارزش معرفتی ادراک حسی	۱۴
تجربه	۱۶
مطلب ۲- عقل	۱۹
عقل در قرآن	۱۹
معانی عقل	۲۰
خطا در ادراکات عقلی	۲۵
قلمرو عقل در قرآن	۲۶
روشنایی‌های دیده‌ی عقل	۲۷
چراغ وحی	۲۸
مطلب ۳- تصفیه باطن	۳۲
معنای عرفان	۳۳
جایگاه عرفان در اسلام	۳۵
تعریف قلب	۳۷
تعریف ریاضت	۳۸
علم تصوف و عرفان یکی از شعب معارف اسلامی	۳۹
خصوصیات شناخت شهودی	۴۱
درجات این شناخت	۴۳
فرق ادراکات قلبی با ادراکات عقلی	۴۳

- مطلب ۴- وحی و الهام..... ۴۶
- قرآن غنی‌ترین منبع معرفت در احادیث اسلامی..... ۵۱
- مطلب ۵- نقل..... ۵۵
- اعتبار سنت پیامبر..... ۵۷
- دلیل عقلی..... ۵۷
- دلیل نقلی..... ۵۸
- الف - حجیت داوری پیامبر (ص)..... ۵۸
- ب - برابری اطاعت از پیامبر (ص) با اطاعت الهی..... ۵۸
- ج - معرفی پیامبر (ص) به عنوان الگوی حسنه..... ۵۹
- د - لزوم تمسک به آموزه‌های پیامبر (ص)..... ۵۹
- اعتبار سنت ائمه..... ۶۰
- دلیل عقلی..... ۶۰
- دلیل نقلی..... ۶۱

فصل دوم: معنا و حقیقت وحی و الهام و مکاشفه وحی از منظر اهل لغت

- مطلب ۱- معنا و حقیقت وحی..... ۶۶
- وحی از منظر اهل لغت..... ۶۶
- وحی در اصطلاح..... ۶۸
- کاربردهای واژه‌ی وحی در قرآن..... ۶۹
- وحی به آسمان و زمین..... ۶۹
- هدایت تکوینی موجودات..... ۷۰
- درک عزیزی..... ۷۰
- الهام و القاء در قلب..... ۷۱
- وحی به معنای وسوسه شیاطین به پیروان خویش..... ۷۱
- وحی تسدیدی..... ۷۳
- وحی از دیدگاه فلاسفه..... ۷۳

۷۴	وحی از نگاه فارابی
۷۴	تقسیم‌بندی قوه تعقل از نظر فارابی
۷۶	عقل مستفاد از دیدگاه فارابی
۷۷	ارتباط با عقل فعال از نظر فارابی
۷۸	خصوصیات نبی از نظر او
۷۸	چگونگی ارتباط نبی با ملک و دریافت وحی
۷۹	وحی از دیدگاه ابن‌سینا
۸۲	توضیحی در مورد عقل فعال
۸۳	خصلت‌های پیامبر از نظر ابن‌سینا
۸۵	وحی از نگاه شیخ اشراق
۸۷	ویژگی‌های نبی از نظر شیخ اشراق
۸۸	وحی از دیدگاه ملاصدرا
۸۸	انواع علم از دیدگاه او
۹۱	خصلت‌های سه‌گانه نبی در نظر ملاصدرا
۹۳	نسبت پیامبران به دیگر مردمان از نظر ملاصدرا
۹۳	اشکال وارد شده بر چگونگی ارتباط نفس قدسی پیامبر با عقل فعال
۹۴	پاسخ ملاصدرا به این اشکال
۹۵	نظر حکیم لاهیجی و تطابق آن با نظریه‌ی صدرا
۹۶	وحی در نظر ملاعبدالله زنوزی
۹۷	وحی و الهام در شرح مقدمه قیصری
۹۸	وحی از دیدگاه شیخ صدوق
۹۸	وحی از دیدگاه ابن‌عربی
۹۹	مبانی مشترک تحلیل عقلانی وحی
۱۰۰	اختلافات مابین نظریه عقلانی وحی
۱۰۱	نظرات موافق و مخالف بر نظریه عقلانی وحی
۱۰۲	اشکالات وارد شده بر تحلیل عقلانی وحی و پاسخ به آنها

- ۱۰۶.....روح قدسی پیامبر در روایات.....
- ۱۰۸.....دیدگاه کلامی وحی.....
- ۱۰۹.....نظر غزالی در وحی.....
- ۱۰۹.....دیدگاه فخررازی.....
- ۱۱۰.....شبّهات وحی.....
- ۱۱۲.....امکان وحی.....
- ۱۱۲.....نظر فارابی درباره مرکب بودن انسان.....
- ۱۱۳.....نظر شهید مطهری در این مورد.....
- ۱۱۴.....نظر غزالی درباره‌ی امکان نبوت.....
- ۱۱۶.....مطلب ۲- معنا و حقیقت الهام.....
- ۱۱۷.....معنای لغوی الهام.....
- ۱۱۷.....الهام از دیدگاه ابن سینا.....
- ۱۱۷.....الهام در نگاه فارابی.....
- ۱۱۸.....الهام از نظر ملاصدرا.....
- ۱۱۹.....الهام در انوار جلیه.....
- ۱۱۹.....فرق الهام و وحی.....
- ۱۲۱.....تفاوت وحی و الهام از نظر غزالی.....
- ۱۲۱.....بیان اشکالاتی که بر تفاوت وحی و الهام بیان شده.....
- ۱۲۴.....فرق الهام و وسوسه.....
- ۱۲۷.....تشخیص الهام فرشته و وسوسه شیطان.....
- ۱۳۰.....مطلب ۳- معنا و حقیقت مکاشفه.....
- ۱۳۰.....معنای لغوی کشف.....
- ۱۳۲.....حقیقت مکاشفه.....
- ۱۳۷.....فرق الهام و وحی با کشف.....
- ۱۳۸.....امکان تحقق کشف.....

فصل سوم: اقسام و مراتب وحی، الهام، کشف

- مطلب ۱- اقسام و مراتب وحی ۱۴۶
- چگونگی تکلم خداوند ۱۴۷
- نظریه معتزله ۱۴۷
- نظریه حکما ۱۴۹
- نظریه حنابله ۱۵۰
- نظریه اشاعره ۱۵۱
- دیدگاه مورد قبول ۱۵۳
- قسم اول وحی بی واسطه ۱۵۴
- وحی بی واسطه در خواب ۱۵۴
- وحی بی واسطه در بیداری ۱۵۷
- قسم دوم وحی از وراء حجاب ۱۵۹
- قسم سوم وحی با واسطه فرشته ۱۶۰
- اقسام وحی محمدی ۱۶۲
- ارتباط پیامبر با فرشته از دیدگاه فلاسفه اسلام ۱۶۳
- مطلب ۲- اقسام و مراتب کشف ۱۶۶
- مکاشفه علم، مکاشفه حال و مکاشفه عین ۱۶۶
- کشف نظری، شهودی، الهامی، روحی، خفی و ذاتی ۱۶۶
- کشف صوری و معنوی ۱۶۷
- اقسام کشف صوری ۱۶۸
- مراتب انتقال سالک در مکاشفات ۱۷۱
- مراتب کشف معنوی ۱۷۱
- طوالع، لوامع و لوائح ۱۷۵
- مطلب ۳- اقسام و مراتب الهام ۱۷۷

فصل چهارم: علل و شرایط وحی، الهام و کشف

- مطلب ۱- علت فاعلی و قابلی وحی ۱۸۳
- علت فاعلی وحی ۱۸۴
- علت فاعلی وحی با توجه به آیات قرآن ۱۸۶
- سخن فلاسفه درباره نقش فاعلی وحی ۱۸۹
- موهبی بودن وحی از دید کندی ۱۹۰
- نظر غزالی در مورد وهبی بودن وحی ۱۹۱
- بیان نظرات در این باره ۱۹۱
- آیات مبتنی بر وهبی بودن وحی ۱۹۳
- مبدأ قابلی وحی ۱۹۴
- نقش پیامبر در امر وحی ۱۹۵
- مطلب ۲- علت فاعلی و قابلی الهام ۱۹۸
- مطلب ۳- علل فاعلی و قابلی کشف ۱۹۹
- آیا وحی و کشف از یک سنخ است؟ ۱۹۹
- علت فاعلی کشف ۲۰۱
- علت قابلی کشف ۲۰۲

فصل پنجم: تفاوت وحی و الهام و کشف با معرفت حاصل از طرق دیگر

- مطلب ۱- انحصار علم در علم حضوری و حصولی ۲۰۵
- پیشینه‌ی علم حضوری ۲۰۶
- تعریف علم حضوری و حصولی ۲۰۹
- اقسام علم حضوری ۲۱۱
- قسم اول علم مجرد به ذات خود ۲۱۱
- الف - علم انسان به نفس خود ۲۱۱
- ب - علم واجب به ذات خود ۲۱۴
- ج - علم سایر جواهر مجرد به ذوات خود (ماده و شعور یا خودآگاهی) ۲۱۴

۲۱۴.....	قسم دوم علم حضوری علم به غیر.....
۲۱۴.....	الف - علم به صور ذهنی.....
۲۱۵.....	ب - علم نفس به افعالش.....
۲۱۵.....	ج - علم نفس به انفعالاتش.....
۲۱۶.....	د - علم نفس به قوا و نیروهای خود.....
۲۱۷.....	هـ - علم به علم.....
۲۱۸.....	قسم سوم علم علت به معلول.....
۲۱۹.....	قسم چهارم علم حضوری معلول به علت.....
۲۲۰.....	بخش اول: خداشناسی و خداگرایی در انسان.....
۲۲۱.....	بخش دوم: خداشناسی و خداگرایی در جمیع موجودات.....
۲۲۱.....	آیات شهادت.....
۲۲۱.....	آیات نطق.....
۲۲۱.....	آیات تسبیح.....
۲۲۲.....	خبردادن زمین.....
۲۲۲.....	قسم پنجم علم معالیل هم‌رتبه به یکدیگر.....
۲۲۲.....	ویژگی‌های علم حضوری.....
۲۲۴.....	۱- متصف نشدن به صدق یا کذب.....
۲۲۴.....	۲- خطاناپذیری.....
۲۲۵.....	۳- فقدان واسطه.....
۲۲۵.....	۴- بی‌نیازی از قوای ادراکی.....
۲۲۶.....	۵- تفاوت در قابلیت انتقال به غیر.....
۲۲۷.....	مطلب ۲- تفاوت وحی با دیگر علوم متعارف.....
۲۲۷.....	ارتباط حضوری با پیامبران.....
۲۲۹.....	سخن حضوری به رغم وجود واسطه.....
۲۳۱.....	آیات مبتنی بر خطاناپذیری وحی.....
۲۳۴.....	اطمینان وحی به وحی در روایات.....

۲۳۷.....	مطلب ۳- تفاوت کشف با دیگر طرق معرفت
۲۳۹.....	هماهنگی کشف و علم حضوری
۲۴۰.....	آیا مکاشفات شیطانی نیز علم حضوری می‌باشند؟
۲۴۶.....	جمع‌بندی و نتایج
۲۵۷.....	فهرست منابع و مآخذ

مقدمه

تعریف مسأله و تبیین موضوع

وحی ارتباط مرموز و ویژه‌ای است بین خدا و انسان‌های ممتاز که در آن از طرف خدا یا از ماوراء طبیعت به پیغمبر مطالبی افاضه و القاء می‌شود. در الهام نیز به اولیاء خدا توسط ملک مطالبی افاضه می‌شود و کشف عبارت است از شهود حقایق از طریق تصفیه باطن. با توجه به اهمیتی که طریقه‌ی وحی، الهام و کشف در شناخت حقایق عالم و نیل انسان به معرفت دارند تبیین دقیق‌تر و عمیق‌تری از وحی، الهام و کشف بر مبنای اندیشه‌های فلسفی و کلامی می‌تواند در جهت روشن‌گری هرچه بشتر مجاری معرفت انسان مؤثر بوده و به ویژه در تبیین دیگر طرق معرفت و تمییز مرز میان ادراکات حضوری و شناخت‌های حصولی نقش به‌سزایی داشته باشد. از این رو این پایان‌نامه عهده‌دار این رسالت است که معنا، حقیقت و ویژگی‌های خاص هر یک از وحی، الهام و کشف را تبیین نموده و اقسام و مراتب و علل هر یک از آن‌ها را مورد بررسی قرار دهد.

اهمیت و ضرورت و هدف تحقیق

بدون شک ادیان الهی وجود دارند و وجود دین که برای هدایت و راهنمایی انسان لازم و ضروری است، بر وحی و الهام مبتنی است و از این‌رو شناخت حقیقت و امکان و وجود وحی و الهام برای اثبات واقعیت و حقانیت دین لازم و ضروری است و هدف مشخص نمودن و اثبات راه دیگری غیر از راه ظاهر و برهان برای درک حقایق اشیا و معارف و حصول عقاید و تعیین برتری و یا عدم برتری آن از طریق ظاهر می‌باشد. پس برای اثبات حقانیت ادیان الهی بحث از وحی و حقیقت و امکان و تحقق و وقوع آن لازم است.

سؤال‌های اساسی تحقیق

- ۱- وحی، الهام و کشف چیستند؟
- ۲- آیا هر کدام از این‌ها یا بعضی از این‌ها مراتب دارند یا خیر؟
- ۳- اسباب و علل هر کدام از این‌ها چیستند؟
- ۴- فرق هر کدام از این‌ها با یکدیگر و فرق آن‌ها با عقل و تجربه و نقل چیست؟

فرضیه‌های تحقیق

- ۱- وحی و الهام عبارتند از ارتباط ویژه و مرموز بین پیغمبر یا امام با خدا که از طرف خدا به پیغمبر یا امام مطالبی افاضه و القا می‌شوند و کشف عبارت است از شهود مطلب از طریق تصفیه باطن.
- ۲- هر کدام از این‌ها اقسام و مراتب دارند.
- ۳- علل فاعلی این‌ها ماوراء طبیعت و علل قابل نفوس انبیاء و اولیاء و اهل کشف است.
- ۴- تفاوت و تمایز هر کدام از این‌ها از دیگری بیان می‌شود. آنچه از طریق وحی و الهام و کشف به دست می‌آید علم حضوری است، برخلاف آنچه از طریق برهان و تجربه و نقل به دست می‌آید که علم حصولی است.

پیشینه‌ی تحقیق

تاکنون پایان‌نامه‌هایی درباره‌ی این موضوع نوشته شده است؛ اما پایان‌نامه‌ای تحت این عنوان خاص مشاهده نکردم. در این‌جا مناسب است به چند پایان‌نامه که در موضوعاتی شبیه به این نوشته شده است اشاره کنیم.

- ۱- وحی در ادیان توحیدی، نویسنده: نرگس بدرقه، دانشگاه آزاد اسلامی، دانشکده الهیات، فلسفه و معارف اسلامی.
- ۲- وحی از دیدگاه فلسفه صدرایی و کلام، نویسنده: رمضان حسن‌پور رودبارکی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران.
- ۳- ماهیت وحی و چگونگی دریافت آن از دیدگاه ابن‌سینا و علامه طباطبایی، نویسنده: مریم رستمیان، تهران.
- ۴- مفهوم وحی از دیدگاه ملاصدرا و رابطه‌ی آن با تجربه دینی، نویسنده: صغری ابراهیمی جونوش، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی دانشکده الهیات.
- ۵- کشف و شهود عرفانی از دیدگاه قرآن و ادعیه، نویسنده: مهدی صالحی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.

مقاله

- ۱- حقیقت وحی، حسن قاسم‌پور، ۲۱ آبان ۱۳۸۴.
- ۲- مبانی وحی و الهام، احمد وضعی، کیهان فرهنگی، ش ۱۷۳، اسفند ۱۳۷۹، ص ۱۷-۱۳.

- ۳- وحی و الهام و انواع و مراتب آن در مثنوی مولوی، ایرج رضایی، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تبریز، ش ۱۸۸، پاییز ۱۳۸۲، ص ۴۴-۱۹
- ۴- وحی و امور وحیانی از نگاه سه حکیم الهی، امام خمینی «ره» علامه طباطبایی و شهید مطهری، مصطفی خلیلی، معرفت، ش ۱۳۲، آذر ۱۳۸۷، ص ۵۸-۴۱.

روش انجام تحقیق

جمع‌آوری اطلاعات در این تحقیق به صورت کتابخانه‌ای و اسنادی می‌باشد که در نهایت با بررسی اطلاعات جمع‌آوری شده با مشورت استادان گرامی نتیجه‌گیری به عمل آمده است و این تحقیق از آن جهت تازگی دارد که مراد از این عناوین را در فلسفه و کلام اسلامی تبیین می‌نماید و در حد توان بین نظریه فلاسفه و متکلمین و بیان وجه امتیاز و ترجیح یکی از این دو نظریه بر دیگری مقایسه به عمل می‌آورد.

معرفی فصول و بخش‌های تحقیق

این پژوهش در پنج فصل، سامان یافته‌است:

فصل اول: کلیات

شامل طرق کشف حقایق اشیاء که در آن به توضیح حس، عقل، تصفیه باطن وحی و الهام و نقل پرداخته می‌شود. در این فصل بیان می‌گردد که از طریق حس حقایق اشیاء را نمی‌توان درک نمود از طریق عقل اگرچه با پیدا کردن علت‌ها و ... حقایق و جوهر اشیاء را می‌فهمیم ولی نیاز به راه دیگری داریم که باطن اشیاء را به ما نشان دهد و از طریق تصفیه باطن به کشف و شهود نائل می‌شویم و باطن اشیاء را می‌فهمیم ولی این راه نیز دارای محدودیتی‌هایی است. پس به ناچار باید راه دیگری وجود داشته باشد که هم این محدودیت‌ها را نداشته‌باشد و هم به دور از خطا و اشتباه باشد و این مهم وحی و الهام است.

فصل دوم

در این فصل معنا و حقیقت وحی و الهام و کشف و فرق آن‌ها با یکدیگر و امکان تحقق آن‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد.

ابتدا تعریف وحی از دیدگاه‌های گوناگون بیان می‌گردد و سپس مشخص می‌شود که الهام و کشف دارای تفاوت‌های با وحی می‌باشند. در هر سه از غیب اطلاعاتی به دست می‌آورند ولی تفاوت الهام و وحی در این است که وحی از خواص نبوت است و الهام از خواص ولایت و مهم‌ترین تفاوت وحی و کشف نیز در این است که وحی موهبتی الهی است که خدا به هر یک از بندگان عطا می‌کند ولی کشف اکتسابی است و از طریق تصفیه باطن به دست می‌آید. در وحی ابلاغ و مأموریت مطرح است در صورتی که الهام و کشف، این ویژگی را ندارند.

فصل سوم

اقسام و مراتب وحی، الهام و کشف بیان می‌گردد. بیان می‌گردد که وحی، با واسطه و بی‌واسطه است. وحی با واسطه به دو نوع، با واسطه ملک، و وحی با واسطه حجاب تقسیم می‌گردد و وحی بی‌واسطه نیز شامل وحی بی‌واسطه بر بیداری و وحی بی‌واسطه در خواب می‌باشد. الهام شامل الهام خاص و الهام عام است که هر کدام به بی‌واسطه و با واسطه تقسیم می‌گردد. کشف نیز با توجه به لحاظ‌های مختلف دارای مراتبی است که یا به اعتبار اختلاف مکاشفه است، که به مکاشفه علم، حال و عین، تقسیم می‌شود و یا به حیث میزان ظهور و شفافیت آن می‌باشد مانند اختلاف مراتب طوابع، لوامع و لوائح یا به لحاظ اختلاف در تعلق کشف است که به کشف صوری و معنوی تقسیم می‌شود.

فصل چهارم

در این فصل علل و شرایط وحی و الهام و کشف بیان می‌شود. علت قابلی وحی نفوس انبیا، علت قابلی الهام، نفوس اولیاء و علت قابلی کشف نفوس اهل کشف دانسته شده‌است و علت فاعلی هر سه این‌ها خداوند متعال می‌باشد.

فصل پنجم

در این فصل تفاوت وحی، الهام و کشف با دیگر طرق معرفت توضیح داده می‌شود. بیان می‌گردد که سه علم حضوری می‌باشند چرا که هیچ واسطه‌ای در آن‌ها وجود ندارد و علمی که در آن هیچ مانع و حجاب و واسطه‌ای وجود نداشته‌باشد بالطبع علم حضوری و در نتیجه خطاناپذیر است. و در فصل ششم به جمع‌بندی و بیان نتایج پرداخته می‌شود.

محدودیت‌های تحقیق

این پایان‌نامه چند محدودیت را هم رعایت کرده‌است:

۱- در این رساله فقط وحی تشریحی مورد بررسی قرار خواهد گرفت و در وحی تکوینی وارد نخواهیم شد. چرا که نظریه‌هایی که پیرامون وحی وجود دارد به وحی تشریحی مربوط می‌باشند و ما در وحی تکوینی چنین اختلافی را نمی‌بینیم.

۲- وحی رابطه‌ی خاص میان پیامبران و خدا است. تنها پیامبران این ارتباط خاص را درک شهودی کرده‌اند و سایر انسان‌ها از آن بی‌بهره‌اند. بنابراین تفسیر چنین حقیقتی نیز، تنها با استفاده از خود وحی و گفتار پیامبران ممکن و میسر است. به خاطر همین است که در تحلیل وحی و ارتباط خدا با پیامبران نمی‌توان به روش‌های تجربی و یافته‌های ذهنی اکتفا کرد؛ با توجه به عنوان رساله که وحی را در فلسفه و کلام اسلامی محدود کرده به کتب مقدس کنونی مسیحی - یهودی استناد نخواهیم کرد، ولی باید بیان کنیم که حتی اگر چنین محدودیتی از لحاظ عنوان هم نمی‌داشتیم، نمی‌شد به آن‌ها استناد نمود، چرا که تنها متن وحیانی مصون مانده از تحریف، قرآن کریم است و سایر متون مقدس فعلی یهودی - مسیحی و غیره برای یک متن وحیانی قابل استناد نمی‌باشند. تنها راه درست طرح نظریه وحی، استفاده از وحی مصون مانده از تحریف است. به همین خاطر در این رساله تنها به قرآن استناد می‌نماییم و روایات معصوم (ع) را ترجمان وحی می‌دانیم. یادآور می‌شویم که سایر متون مقدس تنها در صورت تطابق با متن قرآن قابل استناد می‌باشند.

فصل اول

کلیات

۱- حس ۲- عقل ۳- تصفیہ باطن ۴- وحی و الہام ۵- نقل